

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a preprint version which may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86336>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-20 and may be subject to change.

LEES NIET VERDER! GA IETS NUTTIGS DOEN

De verwerking van meerdere ironische uitingen in dezelfde tekst

Didier Hodiamont, Christian Burgers & Margot van Mulken, Bedrijfscommunicatie, Radboud Universiteit Nijmegen

1 Inleiding

Als u dit leest, heeft u de titel van dit artikel waarschijnlijk niet letterlijk geïnterpreteerd. Het is immers vreemd als een schrijver zijn lezer aanspoort om niet verder te lezen, en al helemaal als dat al meteen in de titel gebeurt. Volgens de pragmatische standaardopvatting van Grice (1989) wordt hier dan ook het samenwerkingsbeginsel voor geslaagde communicatie geschonden: er wordt iets beweerd wat (volgens de verwachtingen van de lezer) niet strookt met de werkelijke opvatting van de schrijver. De lezer kan dit echter oplossen door de titel niet letterlijk, maar ironisch te interpreteren. Maar misschien heeft u de titel in eerste instantie wél letterlijk geïnterpreteerd, en merkte u pas bij het lezen van de ondertitel dat hier ironie in het spel zou kunnen zijn. Of misschien bleef u wel bij uw letterlijke interpretatie. Ook dat is mogelijk, al heeft u het gegeven advies dan niet ter harte genomen. Ironisch bedoelde uitingen kunnen dus door verschillende mensen anders geïnterpreteerd worden en dat kan voor verwarring zorgen. Ondanks (of misschien wel dankzij) deze mogelijke verwarring wordt er veel gebruik gemaakt van ironie. En niet alleen door professionele schrijvers (Gibbs & Izett, 2005), maar ook in ons dagelijks taalgebruik (Gibbs, 2000).

De laatste decennia is er veel onderzoek verricht naar de verwerking van ironie. Dit onderzoek tracht meer inzicht te verschaffen in de verwerking van teksten waarin meerdere ironische uitingen staan. Het is immers mogelijk dat ironische uitingen anders verwerkt worden als deze omringd worden door andere ironische uitingen in dezelfde tekst. Het lezen van de eerste zin van de titel (Lees niet verder!) kan de lezer al in een zogenaamde ironische stemming brengen. Dat de tweede zin (Ga iets nuttigs doen) ook ironisch is, zal dan ook minder onverwacht zijn. Om na te gaan of een dergelijke verwachting invloed kan hebben op de verwerking van ironie, worden in dit onderzoek leestijden, begrip en waardering vergeleken in vergelijkbare teksten met een, twee of juist geen ironische uitingen.

1.1 Ironie en redenen om er gebruik van te maken

Allereerst dient verduidelijkt te worden dat dit artikel betrekking heeft op *verbale* ironie. Verbale ironie is een linguïstische troep waarbij de impliciete betekenis altijd tegengesteld is aan de letterlijke betekenis (o.a. Dews & Winner, 1999; Giora, 1995). De

impliciete ironische betekenis van de titel is bijvoorbeeld dat je juist wél verder moet lezen, en dat dat wel degelijk een nuttige bezigheid is.

Een belangrijke reden om het tegenovergestelde te zeggen van wat je bedoelt, is dat het humoristisch kan zijn. Uit onderzoek van Dews & Winner (1999) en Toplak & Katz (2000) blijkt bijvoorbeeld dat ironie humoristischer wordt gevonden dan letterlijk taalgebruik. Een ander voordeel van het gebruik van ironie is dat het groepsgevoel wordt versterkt onder diegenen die begrijpen wat de ironiegebruiker impliciet bedoelt (Hartung, 1996, 118). Dit positieve gevoel wordt versterkt door het denkwerk dat het publiek van de ironiegebruiker moet verrichten. Als de ironische uiting succesvol geïnterpreteerd wordt, levert dat een positief gevoel op (Wilson & Sperber, 1992). Een ironische uiting wordt dus pas gewaardeerd, als deze ook begrepen wordt (Van Mulken e.a., te verschijnen).

Hoewel sarcastische ironie gekenmerkt wordt door de bittere toon en de intentie om iemand te kwetsen (Gibbs, 1986), kan ironie ook gebruikt worden als een beleefdheidsstrategie (Barbe, 1995, 89-91). Door kritiek ironisch te verwoorden, neem je afstand van wat je werkelijk bedoelt. Dit vereist enig raffinement en laat zien dat je je emoties onder controle hebt (Attardo, 2000). Onderzoek (Dews & Winner, 1999; Jorgensen, 1996) laat zien dat kritiek als milder wordt ervaren als dat gebeurt met een ironische uiting. Dews & Winner (1999) schrijven dit toe aan het zogenaamde assimilatie-effect: bij ironische kritiek assimileert de positieve toon van de letterlijke boodschap met de bedoelde negatieve betekenis (Dews & Winner, 1999).

1.2 De verwerking van ironie

Uit een analyse van gesprekken tussen vrienden blijkt dat een ironische opmerking in de praktijk vaak wordt beantwoord met een nieuwe ironische uiting (Gibbs, 2000). Er wordt als het ware een "ironische omgeving" gecreëerd (Utsumi, 2000). Uit een pretest van Giora e.a. (2007) blijkt dat proefpersonen die een ironische uiting lezen, verwachten dat een volgende evaluatieve uiting opnieuw ironisch zal zijn. Haar onderzoek vertelt ons echter niet of een ironieverwachting door voorafgaande ironie leidt tot een snellere verwerking van een daaropvolgende ironische uiting.

Met betrekking tot de verwerking van ironie zijn er verschillende modellen bekend. Volgens het standaard pragmatische model geschiedt ironieverwerking in twee fasen. In de eerste fase wordt de letterlijke betekenis opgeroepen. Als de letterlijke betekenis niet in de context blijkt te passen, moet de lezer deze verwerpen om op zoek te gaan naar alternatieve betekenissen. De ironische betekenis kan dus pas in de tweede fase geactiveerd worden (Attardo, 2000).

Volgens de *direct access view* kunnen zowel de letterlijke als de figuurlijke betekenis direct geactiveerd worden. De letterlijke betekenis hoeft niet verworpen te worden, noch hoeft deze helemaal verwerkt te worden. Op basis van de context wordt gekozen voor verdere verwerking van de letterlijke of de ironische betekenis (Gibbs, 1994).

Ook Giora's *Graded Salience Hypothesis* (o.a. 1997; 1999; 2002) veronderstelt dat beide betekenissen geactiveerd worden, al wordt volgens haar de letterlijke betekenis normaliter eerder geactiveerd dan de ironische. Deze wordt echter niet verworpen, maar gebruikt om de ironische betekenis te construeren. Ook wanneer de ironische betekenis is geconstrueerd, blijft de letterlijke betekenis actief.

Volgens Giora's model kost het dus altijd meer tijd om een ironische uiting te verwerken dan een letterlijke. Zij stelt daarbij echter een voorwaarde: dit gaat niet op

indien de ironische betekenis erg voor de hand ligt (bijvoorbeeld bij een uiting als "Lekker belangrijk!"). De verwerking van ironie zou dan ook vooral bepaald worden door de mate waarin een interpretatie voor de hand ligt, de zogenaamde *salience*. Hoe voor de hand liggend een interpretatie is, is afhankelijk van de mate van bekendheid, gebruik, conventionaliteit en prototypie. De invloed van de context zou volgens haar te verwaarlozen zijn, ook als het gaat om voorafgaande ironie (Giora, 1999; Giora e.a., 2007).

Andere wetenschappers (o.a. Utsumi, 2000; Weizman, 2001; Ivanko & Pexman, 2003) menen echter dat de context wel degelijk een belangrijke rol speelt bij het verwerken van ironie. De discussie over de mogelijke rol van context wordt vaak bemoedigd door het ontbreken van een duidelijk kader voor de term *context*. Het is aannemelijk dat iedere uiting, ironisch of niet, begrepen moet worden in termen van een context. Attardo (2000; 2001) maakt daarom een onderscheid tussen *context* en *co-tekst*. De co-tekst betreft de tekst of het gesprek waarin een bepaalde uiting wordt gepresenteerd. Dit kan bijvoorbeeld een alinea zijn, een gedeelte van een interview of een aantal zinnen rondom een bepaalde uiting. Als er meer nodig is dan de beschikbare tekst om die uiting te interpreteren, dan wordt er gebruik gemaakt van context. De co-tekst is dus een onderdeel van de context (een groter geheel waartoe ook bijvoorbeeld de kennis van de ironiegebruiker, eerdere uitlatingen of publicaties, of algemene kennis over het onderwerp worden gerekend). In tegenstelling tot context is co-tekst dus een duidelijk definieerbare en af te bakenen onderzoekseenheid.

Bij het verwerken van ironie zou de co-tekst een rol kunnen spelen door een ironieverwachting op te roepen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van ironiemarkeerders. Deze markeerders roepen niet noodzakelijk ironie op, maar kunnen een aanwijzing zijn voor mogelijke ironische uitingen in de co-tekst. Veelgebruikte co-tekstuele ironiemarkeerders zijn hyperbolen, metaforen en humor (Burgers e.a., te verschijnen). Ironische uitingen worden ook vaak voorafgegaan door andere ironische uitingen. De voorafgaande ironie is dan ook een ironiemarkeerder en zorgt ervoor dat de daaropvolgende ironie minder onverwacht is. Of voorafgaande ironie invloed heeft op de verwerking van de daaropvolgende ironische uitingen wordt in dit artikel onderzocht.

1.3 Hypothesen

Om na te gaan of de co-tekst invloed heeft op de verwerking van ironische uitingen, wordt een onderscheid gemaakt tussen drie verschillende typen evaluatieve uitingen: ironische uitingen die vooraf worden gegaan door een andere ironische uiting, ironische uitingen die niet vooraf worden gegaan door een andere ironische uiting en letterlijke evaluaties. Het materiaal bestaat dan ook respectievelijk uit teksten met twee ironische uitingen, teksten met een enkele ironische uiting en teksten zonder ironie. De hoofdvraag van dit onderzoek is of de co-tekst invloed kan hebben op de verwerking van ironie, waarbij de primaire verwachting is dat voorafgaande ironie ervoor kan zorgen dat daaropvolgende ironie sneller wordt verwerkt. Daarnaast zijn er secundaire verwachtingen met betrekking tot de ervaren mildheid en waardering. Dit leidt tot de volgende hypothesen:

1. Letterlijke uitingen worden sneller verwerkt dan ironische. Ironische uitingen die vooraf worden gegaan door een andere ironische uiting worden sneller verwerkt dan ironische uitingen waarbij dat niet het geval is.

2. Als kritiek ironisch wordt geuit wordt deze als milder ervaren dan wanneer deze letterlijk wordt geuit.
3. Mits de ironie wordt begrepen, worden teksten met ironische kritiek beter gewaardeerd dan teksten met letterlijke kritiek, en worden teksten met twee ironische uitingen beter gewaardeerd dan teksten met een enkele ironische uiting.

2 *Methode*

2.1 *Materiaal*

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van het genre van recensies. Recensies hebben immers een evaluatief karakter en worden doorgaans geschreven door schrijvers die hun publiek met stilistische middelen willen informeren, amuseren en/of overtuigen.

Geïnspireerd door bestaande recensies¹ werden 6 muziekrecensies, 6 boekrecensies en 6 filmrecensies geconstrueerd, die ook buiten een experimentele setting gelezen zouden kunnen worden in een tijdschrift of krant. Ieder fragment werd vooraf gegaan door een vermelding van het genre (bijvoorbeeld "Uit een filmrecensie:"). De fragmenten zelf bestonden telkens uit acht (bij)zinnen. Voor de vierde en de zevende zin (de stimuluszin) werden zowel een ironische als een letterlijke variant gecreëerd. *Tekst 1* bestaat uit de conditie waarin beide zinnen (hier voor het gemak vetgedrukt) ironisch zijn. De rest van de co-tekst was voor alle condities identiek en alle fragmenten (met uitzondering van de fillers) gaven blijk van een negatieve attitude ten opzichte van het beschreven werk. Verschillen in verwerking die veroorzaakt worden door de polariteit van ironie, zoals beschreven door Dews & Winner (1999, 1583), werden dus voorkomen door alleen gebruik te maken van positieve ironie (negatieve ironie is immers vrij ongebruikelijk en moeilijker te interpreteren dan positieve ironie).

Tekst 1

"Zijn billen dampden,
en hij proefde wellustig van de zilte smaak van haar uit alle poriën lekkende
zweet..."

Zo begeleidt de voice-over deze Amerikaanse film van commentaar.

Liefhebbers van literair proza mogen dit dus absoluut niet missen.

De zilte slet is een Amerikaanse,
die het gemunt heeft op de bankrekening van de Spaanse hengst met de dampende
billen.

George Lewis is de regisseur die verantwoordelijk is voor al dat moois.

Hij tracht de kijker te verleiden met fraaie looks.

Voor de conditie met letterlijke uitingen werden de volgende alternatieven gebruikt voor de vetgedrukte zinnen: "Het taalgebruik stijgt niet boven het niveau van amateurproza uit" en "George Lewis is de regisseur die verantwoordelijk is voor dit gedrocht." De fragmenten werden geschreven door de eerste auteur. Om overeenstemming te bereiken over de auteursintentie werden de fragmenten beoordeeld

¹ De recensies uit de stimuliset zijn grotendeels geïnspireerd op recensies uit www.gonzocircus.com, www.humo.be, www.rottentomatoes.com, www.3voor12.nl en www.kindamuzik.net.

door de tweede en derde auteur. Zij bepaalden dat de juiste interpretatie van de evaluatieve inhoud van deze fragmenten een negatieve zou moeten zijn.

Beide varianten van de vetgedrukte zinnen bestonden telkens uit een vergelijkbaar aantal lettergrepen (met een maximale afwijking van twee). In een pretest werden de leestijden van de 72 varianten gemeten door ze zonder co-tekst aan proefpersonen aan te bieden. Deze groep van 18 proefpersonen bestond uit 14 vrouwen en 4 mannen in de leeftijd van 19 tot en met 28 jaar ($M = 23.4$, $SD = 2.90$).

Uit de resultaten van deze pretest blijkt dat de leestijden slechts voor drie paren (de ironische en letterlijke variant) significant verschilden. Deze drie paren werden daarom aangepast, zodat eventuele verschillen in leestijd in het experiment toe te wijzen zouden zijn aan het verschillen van de condities (en niet aan het verschil tussen de zinnen *an sich*).

2.2 Proefpersonen

Het uiteindelijke experiment werd afgenomen onder 36 andere proefpersonen: 32 vrouwen en 4 mannen in de leeftijd van 18 tot en met 28 jaar ($M = 21.03$, $SD = 2.62$). Net als bij de pretest waren de proefpersonen allen studenten aan de Radboud Universiteit te Nijmegen en was Nederlands hun moedertaal. Ze kregen allen 4 euro voor deelname aan het experiment.

2.3 Design

De achttien teksten uit de stimuliset werden aangeboden in een binnenproefpersoonontwerp met 3 condities: teksten een enkele ironische uiting, teksten met twee ironische uitingen en teksten zonder ironie. In de conditie met een enkele ironische uiting werd de ironische stimuluszin vooraf gegaan door een letterlijke variant. De conditie met twee ironische uitingen komt overeen met *Tekst 1*. In de conditie zonder ironie bestonden beide varianten uit een letterlijke uiting. De proefpersonen werden onderverdeeld in drie groepen, die ieder een andere combinatie van de condities kregen aangeboden (een groep kreeg iedere tekst slechts in één bepaalde conditie en in totaal zes teksten uit iedere conditie en van ieder genre).

Naast de achttien negatieve fragmenten uit de stimuliset werden ook zes filler fragmenten aangeboden waarin (zonder ironie) een positief oordeel over het besproken werk werd gegeven. De volgorde van de fragmenten werd per groep zodanig gerandomiseerd dat er geen twee opeenvolgende fragmenten uit dezelfde conditie werden aangeboden, het eerste fragment werd toebedeeld op basis van proefpersoonnummer.

2.4 Instrumentatie

Het aanbieden van de fragmenten en het verzamelen van de data gebeurde voor zowel de pretest als het experiment met behulp van een laptop en het softwareprogramma E-Prime v2.0. De reactietijden werden gemeten met behulp van een Serial Response Box, waarvan telkens een knop ingedrukt moest worden om een nieuwe regel tekst te kunnen lezen.

De waardering voor de fragmenten werd gemeten aan de hand van een vraag ("Hoe leuk vond je dit fragment?") die na ieder fragment werd beantwoord op een 7-punts

Likertschaal (waarbij een 1 stond voor "waardeloos" en een 7 voor "geweldig". De ervaren mildheid van de kritiek werd gemeten met een tweede vraag ("Welke waardering denk je dat de recensent heeft gegeven?") die ook beantwoord kon worden met een 0 ("ik heb geen idee"). Op basis van deze laatste vraag kon ook gecontroleerd worden of het fragment werd begrepen, de juiste interpretatie zou immers negatief moeten zijn.

2.5 Procedure

Het experiment werd afgenomen in een experimenteerruimte van het Max Planck Instituut te Nijmegen², per proefpersoon duurde dit gemiddeld 19 minuten. Na een instructie en drie oefenfragmenten verschenen de fragmenten op het beeldscherm in de zogenaamde *moving window* setting, wat een effectieve methode is gebleken voor het meten van leestijden (Just e.a., 1982). In deze setting worden alle letters en leestekens van de gehele tekst aanvankelijk vervangen door streepjes. Door een knop op de Serial Response Box in te drukken, werd telkens een nieuwe regel vervangen door de eigenlijke tekst. De acht regels van ieder fragment werden zo één voor één en onder elkaar aangeboden, met uitzondering van de laatste regel die telkens woord voor woord werd aangeboden. Het is immers mogelijk dat het effect van de verwerking van ironie pas in tragerere reactietijden voor woorden in de daaropvolgende zin tot uiting komt, het zogenaamde *spillover* effect (Ivanko & Pexman, 2003, p. 256).

Na het eerste blok van twaalf fragmenten (en bijbehorende vragen) werd een verplichte pauze van één minuut ingelast. Tot slot kregen proefpersonen de vraag hoe graag ze de afzonderlijke recensiegenres lezen en een vraag of ze een idee of opmerking hadden over het (doel van het) onderzoek. Het genre of de eventuele voorkeur daarvoor had geen invloed op de leestijden, noch waren er proefpersonen die zich bewust waren van het doel van het experiment. Daarnaast was er in deze fragmenten geen sprake van een *spillover* effect.

3 Resultaten

Om verschillen in lengte van de stimuluszin tussen verschillende fragmenten uit te sluiten, werden de leestijden van de stimuluszin per fragment gestandaardiseerd tot z-scores (in de lopende tekst en in de tabel zullen echter de niet-gestandaardiseerde gemiddelden gerapporteerd worden). Vervolgens werd een *repeated measures* analyse uitgevoerd met de gemiddelde z-scores per type evaluatie (ironisch met voorafgaande ironie, ironisch zonder voorafgaande ironie en letterlijk). De gemiddelde afwijking van de leestijd van de stimuluszin was afhankelijk van het type evaluatie ($F(1.60, 56.05) = 7.36, p < .01$). Post hoc paarsgewijze vergelijkingen (LSD) tonen aan dat alle condities van elkaar verschillen. Letterlijke evaluaties werden sneller ($M = 2143$ ms, $SD = 1015$ ms) gelezen dan ironische evaluaties met voorafgaande ironie ($p < .05$) en ironische evaluaties zonder voorafgaande ironie ($p < .01$). Ironische evaluaties die voorafgegaan werden door een andere ironische evaluatie werden bovendien sneller ($M = 2293$ ms,

² De auteurs willen hier graag van de gelegenheid gebruik maken om dr. M. Ernestus en haar collega's (in het bijzonder L. van der Knaap), en dr. W. Haeseryn te bedanken voor hun medewerking aan dit onderzoek.

SD = 940 ms) gelezen dan ironische evaluaties waarbij dat niet het geval was (M = 2433, SD = 1272 ms), dit verschil is marginaal significant ($p = .056$).

Om de ervaren mildheid van de kritiek te analyseren werd een enkelvoudige variantieanalyse uitgevoerd met het type fragment als onafhankelijke variabele en interpretatie (de waardering *die aan de recensent werd toegedicht* zonder de 0-scores voor 'geen idee') als afhankelijke variabele. De ervaren mildheid bleek afhankelijk van het type fragment ($F(2, 631) = 24.75, p < .001$), een post hoc Bonferroni test toont aan dat alle onderlinge verschillen significant zijn ($p < .001$). De interpretatie was het meest positief (M = 3.17, SD = 1.54) voor teksten met gemarkeerde ironie (dus twee ironische uitingen in totaal), gevolgd door teksten met een enkele (niet-gemarkeerde) ironische uiting (M = 2.74, SD = 1.16). De teksten met alleen letterlijke evaluaties werden het meest negatief geïnterpreteerd (M = 2.28, SD = 1.15). Naarmate er meer ironische uitingen in de tekst stonden, werd het fragment dus positiever geïnterpreteerd (en werd de kritiek als milder ervaren).

Om de waardering voor de fragmenten te analyseren, werden alleen teksten die negatief werden geïnterpreteerd (een 3 of lager voor het oordeel van de recensent) als begrepen beschouwd. Antwoorden waarover meer dan twee standaarddeviaties langer dan het gemiddelde werd nagedacht, werden niet meegenomen in deze analyse. Een meervoudige regressieanalyse met de waardering voor het fragment als afhankelijke variabele, en het aantal ironische uitingen (dummies) en begrip (wel of niet begrepen) als predictors, laat zien dat teksten met twee ironische uitingen (M = 4.25, SD = 1.41) beter ($B = .30, \beta = .10$) gewaardeerd worden dan teksten met alleen letterlijke uitingen (M = 4.03, SD = 1.39). Dit verschil is significant ($p < .05$). Teksten met slechts een ironische uiting (M = 4.12, SD = 1.42) verschilden niet met de andere typen teksten.

De gemiddelden van de in dit hoofdstuk besproken afhankelijke variabelen worden per type fragment weergegeven in *Tabel 1*.

Tabel 1: Gemiddelde leestijd van de stimuluszin in milliseconden, en gemiddelde score voor de ervaren mildheid en waardering van de recensies per type fragment (standaarddeviaties tussen haakjes)

	Leestijd stimuluszin	Ervaren mildheid	Waardering
Letterlijk	2143 ms (1015 ms)	2.28 (1.15)	4.03 (1.39)
Ironisch zonder voorafgaande ironie	2433 ms (1272 ms)	2.74 (1.16)	4.12 (1.42)
Ironisch met voorafgaande ironie	2293 ms (940 ms)	3.17 (1.54)	4.25 (1.41)

4 Conclusies en discussie

Dit onderzoek toont aan dat er een verband is tussen de verwerking van ironische uitingen en de co-tekst. In ieder geval één aspect van de co-tekst (namelijk voorafgaande ironie) speelt hierbij een belangrijke rol. Hoewel letterlijke uitingen sneller worden verwerkt dan ironische, kan een sterke verwachting op basis van de co-tekst (in dit geval gecreëerd door voorafgaande ironie) zorgen voor een snellere verwerking van ironie.

De co-tekst blijkt ook bij andere verwerkingsaspecten van ironie voor verschillen te zorgen. Zoals verwacht, wordt ironische kritiek als milder ervaren dan letterlijke kritiek. Dit effect is het grootst als er meerdere ironische uitingen in dezelfde co-tekst staan. Hierbij moet echter aangetekend worden dat de ervaren negativiteit werd gemeten aan

de hand van een evaluatie over het gehele fragment en niet op basis van specifieke uitingen (dit om te voorkomen dat proefpersonen zich bewust zouden worden van het doel van het experiment). Bovendien kan niet worden uitgesloten dat enkele proefpersonen de ironische zinnen letterlijk (en dus positief) hebben geïnterpreteerd.

Het gebruik van ironie had ook invloed op de waardering van de fragmenten. Fragmenten met meerdere ironische uitingen worden beter gewaardeerd dan fragmenten zonder ironie. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn het humoristische effect van ironie, het plezier van verwerking en een gevoel van verbondenheid met de 'recensent'. De laatste hypothese moet echter enigszins worden bijgesteld. Uit de resultaten blijkt immers ook dat fragmenten met een enkele ironische uiting niet beter worden gewaardeerd dan fragmenten met alleen letterlijke evaluaties. Consistentie lijkt dus belangrijk bij het gebruik van ironie. Een combinatie van zowel een ironische als een letterlijke evaluatie kan voor verwarring zorgen. Er is immers sprake van een contrast tussen de letterlijke en de ironische evaluatie. Deze tegenstrijdigheid kan voor frustratie zorgen. De proefpersonen lazen in dit onderzoek echter korte fragmenten van recensies en geen afgerond geheel. Nader onderzoek naar de waardering van ironische en letterlijke evaluaties (en de combinatie daarvan) in volledige teksten is dus vereist.

5 Maatschappelijke en wetenschappelijke implicaties

Teksten met meerdere ironische uitingen worden beter gewaardeerd (indien ze worden begrepen), terwijl de gegeven kritiek milder overkomt. Taalgebruikers die hun kritiek ironisch willen uiten, zullen dus moeten afwegen of de toegevoegde waarde van waardering niet ten koste gaat van de duidelijkheid.

Naast deze praktische implicatie zullen de resultaten hun weerslag moeten vinden in de wetenschappelijke theorievorming omtrent ironieverwerking. Net als in eerder onderzoek (Dews & Winner, 1999) wordt ironische kritiek als milder ervaren dan letterlijke kritiek. Omdat zowel de letterlijke als de ironische betekenis hierbij een rol speelt, is dit moeilijk in overeenstemming te brengen met de standaard pragmatische benadering (waarbij de letterlijke betekenis wordt verworpen en er dus geen punt is waar zowel de letterlijke als de ironische betekenis zijn geactiveerd). Uit verschillende onderzoeken (o.a. Gibbs, 1994; Giora e.a., 2007) blijkt bovendien dat de letterlijke betekenis niet altijd verworpen hoeft te worden, alvorens tot de ironische betekenis te komen.

Volgens de *direct access view* speelt de co-tekst een belangrijke rol bij de verwerking van ironie. Deze zou er voor kunnen zorgen dat een bepaalde betekenis sterker geactiveerd kan worden. Omdat letterlijke uitingen sneller gelezen worden dan ironische, lijkt het echter minder aannemelijk dat beide betekenissen direct geactiveerd kunnen worden. Daarnaast wijst Attardo (2000) erop dat ironie aanvankelijk verkeerd geïnterpreteerd kan worden. Ook dat strookt niet met het idee dat beide betekenissen direct geactiveerd worden.

Giora's *Graded Salience Hypothesis* stelt dat eerst de letterlijke betekenis wordt geactiveerd (mits deze voor de hand ligt) en dat daarna zowel de letterlijke als de ironische betekenis geactiveerd blijven. De claim dat de verwerking van ironie vooral wordt bepaald door de *salience* van de uiting (Giora, 1999) moet echter worden genuanceerd. De resultaten van dit onderzoek laten immers zien dat ook de co-tekst

een factor is waar rekening mee gehouden moet worden. Aan de hand van een vergelijkbaar onderzoek concludeerde Giora e.a. (2007) dat de co-tekst geen invloed op de verwerking van ironie zou hebben. In dat onderzoek werden echter alleen letterlijke met ironische uitingen die vooraf werden gegaan met een andere ironische uiting met elkaar vergeleken. Bovendien zijn de gevonden verschillen in haar onderzoek mogelijk te verklaren door het feit dat alle ironische uitingen in een negatieve co-tekst stonden en alle letterlijke uitingen in een positieve. Volgens Ivanko & Pexman (2003) zorgt een sterk negatieve co-tekst immers voor vertraging.

De *Graded Salience Hypothesis* zal de co-tekst (of voorafgaande evaluaties in het bijzonder) dus moeten opnemen als een factor die invloed kan hebben op de verwerking van ironie. Dit hoeft niet noodzakelijk een op zichzelf staande factor te zijn. Het is aannemelijk dat de *salience* van een uiting mede wordt bepaald door de omringende co-tekst, deze kan er immers voor zorgen dat een uiting minder of meer prototypisch is voor een dergelijke tekst (Utsumi, 2000).

Eerder gevonden verschillen in de verwerking van ironische uitingen zouden verklaard kunnen worden door co-tekstuele factoren in de analyse te betrekken. Naast de aanwezigheid van andere ironische uitingen of letterlijke evaluaties in de co-tekst kunnen ook andere factoren van belang zijn. Uit eerdere onderzoeken blijkt bijvoorbeeld het belang van de aanwezigheid van een impliciete 'oplossing' in de co-tekst (Gibbs, 1986) en de polariteit van de co-tekst (Ivanko & Pexman, 2003). Ook een contextuele factor als het doelwit van de ironie kan de verwerking beïnvloeden (Van Mulken e.a., te verschijnen). Nader onderzoek zou kunnen uitwijzen of er naast markering door ironie ook invloed uitgaat van andere ironiemarkers in de co-tekst, waarbij het bij bepaalde typen markers ook mogelijk moet zijn om te werken met natuurlijke data.

Het vergelijken van stimuli in experimenteel onderzoek naar ironie blijft echter complex. Tot op heden wordt er meestal gewerkt met verschillende stimuluszinnen (bijvoorbeeld Ivanko & Pexman, 2003; Gibbs, 1986) of met verschillende co-teksten (bijvoorbeeld Giora, 1995 & 1999, Giora e.a. 2007). Uit de pretest blijkt dat de uitingen die we in dit onderzoek hebben gevarieerd goed vergelijkbaar waren (al is het onvermijdelijk dat inhoudelijke verschillen invloed kunnen hebben op de verwerking). Daarnaast werd in dit onderzoek gewerkt met fragmenten die ook daadwerkelijk gelezen zouden kunnen worden. Een groot gedeelte van het onderzoek naar ironie is gebaseerd op korte verhaaltjes die zelden voorkomen in realistisch taalgebruik. Hoewel ook de teksten in dit onderzoek werden gemanipuleerd, zijn deze manipulaties zo realistisch mogelijk gehouden en blijven ze dicht in de buurt van wat in vergelijkbare tekstgenres daadwerkelijk voorkomt. Toekomstig onderzoek naar de werking van ironie zou dit uitgangspunt bij voorkeur ter harte moeten nemen.

Bibliografie

- Attardo, S. (2000). Irony markers and functions: Towards a goal-oriented theory of irony and its processing. In: *Rask: internationalt tidskrift for sprog og kommunikation* 12, 3-20.
- Attardo, S. (2001). *Humorous texts: a semantic and pragmatic analysis*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barbe, K. (1995). *Irony in context*. Amsterdam: Benjamins.

- Burgers, C., Van Mulken, M., & Schellens, P. J. (te verschijnen). The use of co-textual irony markers in written discourse.
- Dews, S., & Winner, E. (1999). Obligatory processing of literal and nonliteral meanings in verbal irony. In: *Journal of pragmatics* 31, 1579-1599.
- Gibbs, R.W., Jr. (1986). On the psycholinguistics of sarcasm. In: *Journal of experimental psychology* 115 (1), 3-15.
- Gibbs, R., Jr. (1994). *The poetics of mind: Figurative thought, language and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R.W., Jr. (2000). Irony in Talk Among Friends. In: *Metaphor and Symbol* 15 (1 & 2), 5-27.
- Gibbs, R.W., Jr., & Izett, C. D. (2005). Irony as Persuasive Communication. In: H.L. Colston & A.N. Katz (Eds.), *Figurative Language Comprehension: Social and Cultural Influences* (pp. 131-151). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Giora, R. (1995). On Irony and Negation. In: *Discourse Processes* 19 (2), 239-264.
- Giora, R. (1997). Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis. In: *Cognitive Linguistics* 8 (3), 183-206.
- Giora, R. (1999). On the priority of salient meanings: Studies of literal and figurative language. In: *Journal of pragmatics* 31 (7), 919-929.
- Giora, R. (2002). Literal vs. figurative language: Different or equal? *Journal of Pragmatics* 34 (4), 487-506.
- Giora, R., Fein, O., Laadan, D., Wolfson, J., Zeituny, M., Kidron, R., Kaufman, R., & Shaham, R. (2007). Expecting irony: Context vs. salience-based effects. In: *Metaphor and Symbol* 22 (2), 119-126.
- Grice, P. (1989). *Studies in the way of words*. London: Harvard University Press.
- Hartung, M. (1996). Ironische Äusserungen in privater Scherzkommunikation. In: H. Kotthoff (Ed.), *Scherz-kommunikation*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 109-143.
- Ivanko, S.L., & Pexman, P. (2003). Context incongruity and irony processing. In: *Discourse processes* 20 (3), 241-279.
- Jorgensen, J. (1996). The functions of sarcastic irony in speech. In: *Journal of pragmatics* 26, 613-634.
- Just, M.A., Carpenter, P.A., & Woolley, J.D. (1982). Paradigms in reading comprehension. In: *Journal of experimental psychology* 111 (2), 228-238.
- Mulken, M. van, Burgers, C., & Van der Plas, B. (te verschijnen). Wolves, Confederates and the Happy Few: The Influence of Comprehension, Agreement and Group Membership on the Attitude Towards Irony. *Discourse Processes*.
- Toplak, M., & Katz, A.N. (2000). On the uses of sarcastic irony. In: *Journal of Pragmatics* 32 (10), 1467-1488.
- Utsumi, A. (2000). Verbal irony as implicit display of ironic environment: Distinguishing ironic utterances from nonirony. In: *Journal of pragmatics: an interdisciplinary quarterly of language studies* 32 (12), 1777-1806
- Weizman, E. (2001). Addresser, addressee and target: Negotiating roles through ironic criticism. In: E. Weigand & M. Dascal (Eds.), *Negotiation and Power in Dialogic Interaction* (pp. 125-137). Amsterdam: John Benjamins.
- Wilson, D., & Sperber, D. (1992). On verbal irony. *Lingua* 87 (1), 53-76.